

Dicția – o abilitate dobândită

Laura-Alexandra VOICU

UNATC „I.L. Caragiale” București, România

laura.voicu@unatc.ro

Abstract: *This article is a technical talk about the capacity of an actor to train his pronunciation in order to retain the ability to adapt to different types of speech. This article defines the term diction as an ability obtained by the actor through a specific program of training and by voluntary involving his attention constantly in this process of forming a new reflex of pronunciation. It also brings into discussion the most common causes for the incorrect way of pronouncing the consonant “s”, and suggests a pattern to be followed in order to obtain the correction of this consonant.*

Keywords: *speech, diction, consonants, pronunciation, correction, training, reflex, actor.*

Una dintre competențele cele mai importante ale actorului este Vorbirea scenică, un mijloc de expresie esențial al comunicării scenice, al actului scenic în întregul său. Viitori actori care invocă „firescul” drept motiv pentru o dicție neantrenată sau folosesc argumente (reale) cum ar fi: „mi s-a spus la casting că vorbesc prea corect”, caută pretexte și justificări pentru a nu investi energie și timp în poate una din cele mai de preț abilități necesare artei actorului. Faptul că într-un anumit moment actorul/viitorul actor a participat la o probă pentru un anumit tip de personaj care, din scriitură sau din viziunea regizorală, era caracterizat de un anumit mod de a vorbi, nu oferă ca unică opțiune validă acel tip de vorbire și nu oferă niciun fel de garanție că acela este drumul de urmat pentru o vorbire ideală în viitoarea carieră din domeniul Artei Actorului. Această preconcepție este similară cu ideea de a te încăpățâna să urmezi zilnic un traseu mult mai lung către casă, doar pentru că o dată ai fost nevoit să ocolești dintr-un anumit motiv.

Actorul profesionist este dator să rămână curios, flexibil și mereu în căutare, în consecință nici în ceea ce privește modul său de a vorbi lucrurile nu pot rămâne constant la fel. Modul de a vorbi al actorului va fi modificat ori de câte ori va fi necesar și pus în slujba psihologiei personajului pe care îl va avea de interpretat. Personajele nu pot fi niciodată la fel, deoarece psihologia umană este inepuizabilă, de aceea un actor care alege să își păstreze pe scenă modul de a vorbi cotidian riscă să arate publicului aceleași mijloace fie că joacă Shakespeare, fie că abordează un rol dintr-un text contemporan. Iar lipsa de mijloace vine tocmai dintr-o înțelegere săracă a artei autentice a actorului, ignorarea nuanțelor date de diferențele psihologice, temperamentale, fiziologice, emoționale, corporale fiind imposibilă, am spune, în arta modernă a actorului. Capacitatea de adaptare verbo-vocală a actorului este așadar esențială unei creații scenice autentice, vii, care se transmite spectatorului.

„Un actor nu trebuie să «fure» meserie, să copieze arta marilor săi înaintași prin mimetism, sau să învețe «după ureche»... cum să facă, ori să se «specializeze» la locul de muncă... «pe scândură»... Nu. Artă teatrului cere mai mult decât atât de la slujitorii săi. Cere Adevăr și Sinceritate, Implicare, Asumare, Organicitate. Artă actorului nu înseamnă abilitatea de a minți bine și frumos, ci performanța de a întruchipa veridic situații de viață cât mai diverse, de a trăi cu adevărat... alte vieți.”¹ Această idee susținută de prof. univ. dr. Bogdana Darie în cartea sa *Curs de Artă Actorului – Improvizație* este ideală pentru a sublinia rolul pe care actorul și-l asumă odată cu primul pas în această profesie și consider că are aplicabilitate și în sfera vorbirii scenice, aceasta din urmă fiind un instrument care slujește cu devotament Artă Actorului de la începuturi și până în prezent. Capacitatea vocală de a transmite spectatorului părți din universul născut de text în interiorul actorului este un dar fantastic ce merită exploatat din plin.

Un element de bază al vorbirii scenice este *Dicția*. Una din definițiile oferite de dicționarul explicativ al limbii române pentru acest termen este „talent de a pronunța clar și frumos un text”. Voi păstra doar această definiție parțială întrucât în continuarea sa este adus în discuție „talentul de a declama versuri”, iar termenul *declamație* este depășit, fiind străin de obiectivele artei autentice a actorului, de descoperirea și păstrarea adevărului scenic (declamația implică o atenție excesivă pe formă, pe o muzicalitate aleatorie). Dar este oare dicția un *talent*, adică o aptitudine înnăscută? NU. Iar argumentul nostru este unul simplu: societatea în care trăim are capacitatea de a ne construi sau de a ne reconfigura continuu și constant după chipul și asemănarea proprie, în consecință nici capacitatea de a vorbi clar și corect nu va scăpa din vârtoarea acestei transformări. Ca urmare, aș defini mai degrabă termenul ca: *abilitate de a rosti corect, dobândită prin antrenament* (adică printr-un proces de conștientizare-corecție-exersare). În plus, această rostire corectă și clară

ar trebui deprinsă în așa manieră încât să nu fie caracterizată de un efort permanent, ci să devină un nou reflex definit de simplitate și naturalețe.

În domeniul dicției, etapa de conștientizare trebuie îndreptată către foneme. Fonemele sunt „sunetele vorbirii, cele mai mici unități sonore din care se alcătuiesc silabele, cuvintele, propozițiile și frazele.”² Vocalele și consoanele sunt împărțite în mai multe categorii în funcție de locul și modul lor de formare.

Una din diferențele esențiale între vocale și consoane este dată de poziția și funcția pe care limba o are în formarea lor. În cazul vocalelor, apexul, vârful limbii nu este activ, ci se odihnește pe planșeul bucal, doar partea posterioară a limbii urcă sau coboară, dar nu ca să obstrucționeze coloana de aer, ci doar ca să modifice spațiul de rezonanță. Vocalele sunt dependente în formarea lor de zona de rezonanță pentru a putea fi sonorizate și emise corect. În cazul consoanelor traseul pe care vârful limbii îl are de executat este diferit și considerabil mai complex, întrucât pentru formarea corectă a acestora limba, în unele cazuri, și buzele, în alte cazuri, au sarcina de a obstrucționa în mod special aerul în momentul în care acesta este emis, întocmai pentru a-l putea transforma în sunetul specific fiecărei consoane în parte.

Ca prim pas în corectarea unui defect de rostire este important ca studentul căruia i s-a descoperit defectul de dicție să parcurgă pentru început partea teoretică, mai precis, el are nevoie să cunoască traseul pe care limba și buzele îl urmează în momentul rostirii corecte a consoanei pe care dorește să o corecteze.

Dacă un student a descoperit că întâmpină dificultăți la rostirea consoanei „s”, de exemplu, el ar trebui să cunoască și cauzele pentru care acesta a apărut. În cadrul disciplinei vorbire scenică urmărim să ne oprim asupra defectelor determinate de poziționarea nefirească a unora dintre elementele aparatului fonator care participă la formarea consoanei în cauză. Menționez că există, bineînțeles, și defecte de ordin funcțional cauzate de malformații

1 Bogdana Darie, *Curs de Artă Actorului Improvizație*, UNATC Press, București, 2015, pp 1-2

2 Sandina Stan, *Artă vorbirii scenice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, pag. 60

*Fig. Poziționare corectă
(Grafică Andrei Cozlac)*

ale cavității bucale sau de grave defecte ale dentiției sau, în unele cazuri, de probleme de ordin psihologic și nu numai. Nu ne vom opri asupra acestora întrucât constituie un subiect pe care medicina îl poate aborda și rezolva, distanțându-se de aria vorbirii scenice.

Revenind la cauzele de ordin mecanic care sunt responsabile pentru rostirea defectuoasă a consoanei „s” le menționez pe cele mai comune:

1. Apexul este poziționat fie mai jos, fie mai sus față de locul normal de formare. Pentru formarea corectă a consoanei „s” vârful limbii trebuie să atingă ferm baza incisivilor inferiori, acolo unde gingia se îmbină cu dinții (**vezi Fig.**), părțile laterale ale limbii ating molarii superiori, iar partea posterioară a limbii se ridică spre palatul tare determinând în acest fel coloana de aer să părăsească cavitatea bucală în forță printre dinți, după ce aceasta se va fi lovit de zona obstrucționată.
2. Maxilarul este complet închis. Atunci când vorbim de rostirea justă a acestei consoane, maxilarele, deși sunt apropiate, ele nu se ating, pentru că, dacă acest lucru s-ar întâmpla, coloana de aer ar părăsi foarte dificil cavitatea bucală și ar atrage după sine în mod automat rostirea deficitară a consoanei în cauză. Acest defect în formarea consoanei „s” poate să antreneze și așezarea

greșită a limbii care conduce automat, așa cum am menționat la punctul anterior, la alterarea rostirii.

3. Poziționare buzelor ca pentru formarea vocalei „u”. În mod firesc, pentru rostirea corectă a „s”-ului buzele vor fi dispuse într-un ușor zâmbet, pentru a astfel coloana de aer să întâmpine ca unică obstrucție poziționarea apexului la baza incisivilor inferiori.
4. Coloana de aer expirată nu este suficient de puternică și, în consecință, aerul nu are suficientă putere pentru a ajuta la formarea corectă a sunetului.
5. „Accentuarea” consoanei. Deși e nefiresc și imposibil să accentuezi o consoană, sunt cazuri în care prelungirea ei în interiorul unui cuvânt cauzată de dorința de a te asigura că este corect rostită, poate oferi senzația că aceasta este accentuată.

Consoana „s” este o consoană dificilă. Pentru formarea ei limba are de executat niște sarcini precise, iar o alterare minimă a poziționării apexului poate atrage după sine rostirea greșită a acesteia. De asemenea, o respirație greșită sau o susținere deficitară a coloanei de aer poate altera ușor rostirea acestei consoane.

Dacă am identificat drept cauză pentru acest defect de dicție una din cele patru numite mai

sus, de exemplu cea de la punctul 1, vom căuta în continuare să alcătuim un program eficient de antrenament pentru corectarea poziționării apexului. Consider esențial ca, pentru început, în cazul oricărui defect de dicție, să fie alcătuit un program de a antrena elementele care participă la procesul articulație, iar abia apoi vom începe inserarea consoanei pe texte de dicție specifice. Cu alte cuvinte, în funcție de gravitatea problemei de rostire, încercarea de a-l corecta prin lectura directă a unui text de dicție specific defectului respectiv putem obține efectul invers, adică zădărnicierea procesului de corectare pe care tocmai l-am început, ca să nu mai aducem în discuție blocajul real născut în mentalul studentului care va considera că e peste puterile lui să rostească vreodată corect acel text. Acest fapt se petrece din rațiuni simple. Întocmai cum unei persoane care azi a decis că vrea să devină sportiv de performanță nu i se poate cere ca, de la primele antrenamente, să alerge impecabil în cursa de 200 de metri garduri, nici unui student care abia a constatat că are un defect de dicție nu i se poate cere ca după cunoașterea teoretică a principiilor de formare a consoanelor să se scuture de defectul său și să înceapă să rostească corect. De ce? Pentru că nu are comanda cerebrală și mușchii formați pentru noua deprindere. În cazul unui student care are vârsta de 19 ani, reflexul său în formarea deficitară a consoanei „s” este format uneori chiar din copilărie, iar reconfigurarea unui reflex necesită timp și antrenament o lungă perioadă de timp.

Concret, la început, imediat după identificarea modului greșit de a rosti consoana „s”, după ce am constatat că acest fapt este cauzat de un apex moale care nu execută corect mișcărilor de articulare, vom propune exerciții care să antreneze răspunsul prompt și corect al acestuia la sarcinile pe care le va avea de executat în vorbire. În continuare voi aminti câteva din exercițiile pe care le propunem studenților pentru acest tip de gimnastică:

- Apexul împinge cerul gurii de unde începe palatul tare, până la baza dinților de jos, în locul de formare al consoanei „S”.

- Apexul înțeapă fiecare dinte și fiecare măsea în parte, fără a mișca maxilarul.
- Rostirea consoanelor „T”, „D” și „L”, pe rând, cu sunet, apoi tot pe rând dar fără sunet, apoi trecem la rostirea lor legată, având grijă să păstrăm fiecare consoană corectă;
- Gura se deschide într-un zâmbet larg, cu spațiu între dinți, se așază un deget pe bărbie pentru ca maxilarul să rămână nemișcat în timpul executării exercițiului. Limba este scoasă în exteriorul gurii, iar apexul atinge porțiunea de deasupra buzei superioare, iar apoi coboară pentru a atinge degetul care ține bărbia fixată.
- După regulile exercițiului anterior, se formează de această dată, atunci când apexul atinge sus consoana „T”, iar când apexul atinge degetul, consoana „S”.
- Apexul atinge zona dintre buză și dinții de sus, apoi merge în dreapta pentru a atinge centrul obrazului, apoi coboară în spațiul dintre dinții de jos și buză și continuă traseul către mijlocul obrazului stâng. Mișcarea devine treptat mai rapidă, dar se menține atenția pe modul precis de executare a mișcărilor.

Abia după ce o perioadă de o săptămână studentul a antrenat constant vârful limbii, timp de aproximativ 20-30 de minute pe zi în mai multe reprize, putem trece la următoarea etapă, care propune corectarea consoanei „s” pe un text de dicție. Propun ca exemplu pentru acest pas al antrenamentului în vederea obținerii unei rostiri corecte o parte a textului pentru corectarea consoanei „s”, regăsit în cartea *Cuvinte despre cuvânt* a Valeriei Covătaru:

„Silvestru s-a retras simandicos în silvestopa silvestră ca un sinistrat sinistru setos de sarcasm...”³

O primă etapă de lucru în acest punct este înlocuirea „s”-ul prezent în acest text cu „t”, apoi cu „z”, apoi cu „ț”, apoi cu „ts” – având mereu grijă ca vârful limbii să lucreze, adică să împingă la baza dinților de sus atunci când „s”-ul este înlocuit cu „t”, apoi să împingă puternic

3 Valeria Covătaru, *Cuvinte despre cuvânt*, Casa de Editură Târgu-Mureș, 1996, pg. 167

la baza dinților de jos când „s”-ul este înlocuit cu „t”, apoi să execute curat și clar mișcarea de la „t” la „s” pentru formarea consoanei „ț” atunci când „s” este înlocuit cu aceasta, iar în final să urmeze precis traseul de la baza dinților de sus (unde împinge puternic) la baza dinților de jos (unde împinge puternic, de asemenea) în cazul înlocuirii „s”-ului cu „ts”. Acest exercițiu are ca obiectiv tot antrenarea apexului, acesta fiind motivul pentru care „s”-ul este înlocuit cu foneme pentru a căror formare este nevoie de un apex care execută precis mișcările. Aș vrea să precizez că, deși ne aflăm în etapa de antrenament pe text, aceasta nu va fi făcută fără încălzirea pe care studentul a deprins-o în săptămâna anterioară. De fiecare dată când se va lucra pe text, va fi păstrată încălzirea fixată la începutul programului de corectare.

După această fază de lucru se va lucra pe texte mai ample, de o întindere și complexitate crescută, urmând ca din timp în timp să se facă o lectură la prima vedere pentru a evalua gradul de rezolvare a defectului de dicție.

Recomand ca și în cazul fericit al unei corectări rapide să fie păstrat acest program de antrenament pe o perioadă de minim 6 luni (zilnic), pentru ca în acest mod să fie dobândit un nou reflex care, așa cum am spus la începutul articolului, să fie caracterizat de simplitate și naturalețe. Apoi antrenamentul poate fi executat la un interval de cel puțin două săptămâni pe o perioadă nedeterminată. La nevoie se poate reveni ori de câte ori studentul simte nevoia unui program mai intens de antrenament.

Odată dobândit acest reflex nu înseamnă că riscul reapariției vechiului obicei de rostire este eludat. Sunt mai multe motive pentru care acest lucru se poate întâmpla. Deoarece funcționăm mimetic, dacă vorbim o perioadă îndelungată cu o persoană care are același defect de rostire ca cel pe care tocmai l-am corectat, putem deprinde din nou vechea formulă de articulare. De asemenea, în cazul în care trecem printr-o perioadă obositoare avem șanse ca acest defect să reapară, iar dacă atenția noastră nu este îndreptată către a corecta ferm defectul atunci

când sesizăm că acesta a apărut, chiar dacă în urma unui efort mai mare, el poate să se instaleze iar. De asemenea, în cazul unor emoții puternice pe care i le poate genera studentului evaluarea de semestru, de exemplu, sau o susținere publică (de orice tip), vechea deprindere greșită își poate face simțită prezența din nou, dacă nu s-a format cu adevărat un nou reflex de rostire. De aceea este nevoie de o perioadă mai îndelungată de lucru pentru a ne asigura că acest defect a fost cu adevărat înlocuit cu noua manieră de rostire corectă.

Acest studiu de caz este un succint exemplu oferit pe baza unui defect de dicție fictiv. Spun fictiv pentru că, de cele mai multe ori, cauzele apariției unui defect de vorbire sunt de obicei cumulate, de exemplu poziționarea improprie a limbii, lipsa susținerii coloanei de aer, înclăștarea maxilarului și o poziționare a buzelor ca pentru rostirea vocalei „u”. Mai sus am propus o scurtă schemă de antrenament doar pentru corectarea poziționării greșite a apexului în timpul rostirii consoanei „s”, dar, în majoritatea cazurilor, atunci când aceasta nu este unicul element ce necesită corecție pentru o rostire justă, e necesar să asociem și alte exerciții de încălzire pentru a facilita și eficientiza procesul de corectare.

Disciplina *Vorbire scenică* are sarcina dificilă, dar totodată provocatoare de a se adapta permanent în demersul ei, de a descoperi noi și noi modalități și variante de a conduce studentul pe calea deprinderii unor noi reflexe de vorbire. Sunt frecvente momentele în care un exercițiu care funcționează ideal pentru un student nu va funcționa pentru un altul, iar în acest caz este indispensabilă capacitatea profesorului de ajustare a exercițiului în funcție de nevoile studentului. În fapt, necesitatea de a crea variante specifice și un program de lucru individualizat solicită din plin creativitatea profesorului și îl determină să-și aprofundeze propriile cunoștințe și să le îmbogățească cu noi cercetări și experimente.

Referințe bibliografice:

1. COVĂTARIU, Valeria (1996) *Cuvinte despre cuvânt*, Casa de editură Tg. Mureș
2. BERRY, Cicely (2011) *Voice and the Actor*, Random House
3. BERRY, Cicely (2011) *Your voice and how to use it*, Random House
4. DARIE, Bogdana (2015) *Curs de Arta Actorului Improvizatie*, UNATC Press, București
5. DIMA, Cella (1982) *De la vorbire la elocință*, Editura Albatros, București
6. LINKLATER, Kristin (1976) *Freeing the natural voice*. Drama Book Publishers
7. LINKLATER, Kristin (1992) *Freeing Shakespeare's Voice*, Drama Book Publishers
8. MATEESCU, Olga Delia (2009) *Vorbirea, joc al identității*, Editura Tracus Arte, București
9. RODENBURG, Patsy (2015) *The right to speak*. Bloomsbury Publishing
10. ROSETTI, Alexandru; Lăzăroiu Aurelian (1982) *Introducere în fonetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București
11. STAN, Sandina (1972) *Arta vorbirii scenice*, Editura Didactică și Pedagogică, București
12. COJAR, Ion (1998) *O poetică a artei actorului*, Editura Paideia, București
13. STANISLAVSKI, Konstantin (1955) *Munca actorului cu sine însuși*, București, ESPLA

Laura-Alexandra Voicu este lect. univ. dr. în cadrul Departamentului de Arta actorului, UNATC „I.L. Caragiale” București, profesor de Vorbire scenică, actriță colaboratoare a Teatrului „Tudor Vianu” din Giurgiu și a Teatrului independent „Vasilache” din București. A absolvit specializarea Arta actorului (2010), la clasa prof. univ. dr. Ion Cojar – Adrian Titieni. A urmat apoi masteratul de Arta Actorului și doctoratul în cadrul aceleiași universități, a asistat cursurile de Vorbire Scenică susținute de prof. univ. dr. Olga Delia Mateescu și conf. univ. dr. Viorica Vatamanu. A fost trainer în cadrul cursului “Rolul comunicării didactice în gestionarea clasei de elevi” organizat pe PROEDUS, coordonator al cursurilor de “Dezvoltare personală prin teatru” pentru copii cu deficiențe de vedere, coordonator pentru cursuri de teatru pentru adolescenți și adulți și a făcut parte din echipa de organizare a Festivalul Internațional al Școlilor de Teatru. În 2017 a publicat cartea „Haosul contemporan și cuvântul pe scenă” (Editura Universitaria Craiova). Semnează, de asemenea, un capitol în cartea „Managementul grupului în pedagogia teatrală și cinematografică”, UNATC Press, 2019.

Laura-Alexandra Voicu is lecturer at the „I.L. Caragiale” National University of Theatre and Film Bucharest for the Stage Speech discipline and collaborates as an actress at the Tudor Vianu Theatre in Giurgiu, but also at the Vasilache Theatre in Bucharest. She graduated the Actor's Art specialization in 2010 in the class of Professors Ion Cojar – Adrian Titieni. She then completed her MA in Actor's Art and Ph.D. at the same university, assisted the Stage Speech courses supported by Professor Olga Delia Mateescu and Associate Professor Viorica Vatamanu. She was a trainer of the course “The role of communication in the management of the class of students” organized by PROEDUS, coordinator of the courses of “Personal Development through Theatre” for visually impaired children, coordinator of theatre courses for teenagers and adults and was part of the organizing team of the International Festival of Theatre Schools. In 2017 she published the book “The contemporary chaos and word on stage” (Universitaria Craiova Publishing House). She also signs a chapter in the book “Group Management in Theatre and Cinematic Pedagogy”, UNATC Press, 2019.